

Duša Krnel-Umek

MEJA MED HISTRI IN VENETI V OPISU IZ LETA 1775

Abstract

The Boundary between Histri and Veneti as Described in 1775 AD

The paper deals with the questions of settlement of the original settlers, newcomers, origins of nation, identifying with nation, and the re-appearance of the same questions in ethnological and historical debates on Istra in the second half of the 18th century. Writers were interested in the characteristics of different nations and the cultural differences among them. The question of border was always a special issue and was emphasized by most writers.

Distinguished Koper citizens, Count Francesco Almergotti and Marquis Girolamo Gravisi have in their dispute in the second half of the 18th century discussed the territorial range of states and peoples living in the area of northern Adriatic in ancient times. In his work *Della estensione dell'antico Illirico ovvero della Dalmazia e della primitiva situazione de Popoli Istri e Veneti* (1775) on size and range of ancient Illyria or Dalmatia and on primary range of peoples such as Histri and Veneti, Almergotti utilizes detailed references from ancient authors. Contrary to him, Gravisi has determined in his work *Dell' Illirico Forogiuliese* (1783) that Friuli never was a part of Illyria territorially.

Almergotti's discussion paper is a historical and ethnological description of the original settlers - Veneti and Histri - who lived in the area of northern Adriatic. Their descendants still live there, and the remains of the original culture are still preserved in their material, social and spiritual culture. Almergotti used ancient sources and religious books and papers in his descriptions. He clearly distinguished the names for countries and administrative units from specific names for nations. In order to preserve the historical memory, the knowledge and understanding of the relationships between the ancestors and their history is of prime importance. This means the knowledge of names for nations and national entities and their territorial boundaries, i.e., their ethnicity and ethnogenesis.

Gravisi's discussion paper dwells on disputed Almergotti's statement, where Gravisi has stated facts about the Roman rule and later Italian impacts. It deals with matters of state organisation and administration and territorial demarcation of the northern Adriatic. During the Roman rule the Latin was the principal language and at the same time the administrative language. Later, the Italian language replaced Latin. Gravisi was the official historian and wrote only the history of foreign conquerors and rulers of the territory.

Uvod

Vprašanje poselitve, staroselcev in prišlekov, izvora naroda in narodne pripadnosti se je v etnoloških in zgodovinskih delih o Istri začelo ponovno pojavljati v drugi polovici 18. stoletja. Pisce so zanimale značilnosti narodov in razlike med njimi. Posebna pozornost pa je bila namenjena vprašanju mej.

Ugledna koprška meščana grof Francesco Almerigotti in markiz Girolamo Gravisi sta v polemiki v drugi polovici 18. stoletja razpravljala o razširjenosti držav in ljudstev, ki so živela na severnem Jadranu v starem veku. Almerigotti je pisal v delu *Della estensione dell'antico Illirico ovvero della Dalmazia e della primitiva situazione de Popoli Istri e Veneti* [1] (O razširjenosti antičnega Ilirika oziroma Dalmacije in prvotni razširjenosti ljudstev Histrov in Venetov) s podrobnimi navedbami antičnih piscev. Po Almerigottiju je potrebno jasno ločevati splošna imena za vladavine in upravne enote od posebnih imen za narode. Gravisi pa je v delu *Dell' Illirico Forogiuliese* (O ilirskem Julijeve Forumu) [2] dokazoval, da Furlanija ni bila nikoli del Ilirika.

Almerigotti je leta 1759 napisal prvi sestavek, v katerem je trdil, da je bil Oglej vključen »ne samo v Ilirik, ampak tudi v Histrijo« [3]. Gravisi mu je odgovarjal nasprotno. Nato je Almerigotti napisal zgornjo razpravo, ki so jo akademiki v Vidnu tudi prebrali. »Njegovo mnenje je bilo za njih novo in čudno in njegova dejstva jih niso zadovoljila v popolnosti...« Akademiki niso hoteli soditi med dvema uglednima članoma, vendar pa Gravisi ni mogel tega dopustiti in je napisal svojo razpravo in jo predstavil Akademiji in javnosti.[4]

Oba pisca sta bila iz Kopra. Gravisiji so bili bogata koprška družina. O Girolamu Gravisiju je pisal Stancovich [5], da je bil po stroki arheolog in filolog. V vidensko akademijo je bil sprejet leta 1761 [6]. O Almerigottiju pa je pisal Stancovich, da nista znana ne rojstvo ne smrt [7]. Med istrskimi študenti na padovanski univerzi [8] je vpisan tudi: »Almerigotti Francesco, di Giuseppe, da Capodistria« 8. 1. 1731, legista, 1731-1736.« Domnevamo lahko, da je bil to pisec razprave o Histrih in Venetih.

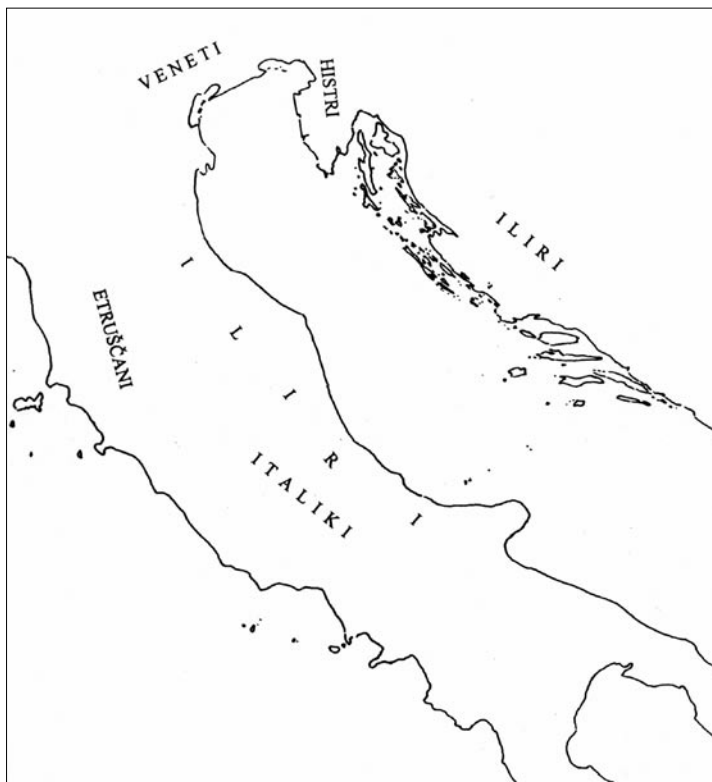
Meja med Histri in Veneti

Almerigotti je na podlagi del antičnih piscev dokazoval, da so območje severnega Jadrana naseljevali Veneti in Histri. Polibij, ki je opisal zgodovinske dogodke od leta 220 ali 219 do 146 pred našim štetjem, je pisal [9]: »Deželo do Jadranskega morja pa je obvladovalo drugo, zelo staro ljudstvo z imenom Veneti«. ...»Govorijo drugačen jezik kakor Kelti, a se od njih le malo razlikujejo po navadah in noši. Pogosto jih omenjajo pisatelji tragedij in poročajo o njih mnogo čudovitega.« Strabon je pisal, da so bili Veneti in Histri naseljeni od Pada do Pulja. Livij pa je pisal, da so Etruščani naseljevali pred rimskim imperijem vso deželo med morji južno od Pada, razen tistega, ki so ga naseljevali Veneti [10]. To stanje je prikazano na zemljevidu 1, povzetem iz atlasa [11].

Jordanes je v XXIII poglavju Getice [12] leta 552 navajal: »Nam hi, ut in initio expositionis uel catalogo gentium dicere coepimus, ab una stirpe exorti, tria nunc nomina ediderunt, id est Venethi, Antes, Sclaueni;...« v prevodu po Rutarju [13]: »Ti pa (t. j. Veneti), ki izvirajo vsi iz jednega rodu, kakor smo opomnili v začetki svojega dela ali v pregledi ljudstev, imajo sedaj tri imena: Veneti, Antes, Sclaveni«. Sloveni so bili v času, ko jih je opisoval Jordanes, samo jugo-zahodni del veje, ki je prebival do Osjeka (tedanji Mursiji) ob spodnji Donavi, ki se je imenovala Ister [14].

Po pisanju Jordanesa [15] je bil Oglej glavno mesto Venetov... »Aquileiensem... quae est metropolis Venetiarum«, kar navaja tudi Almerigotti. Prvotno je bil Oglej v spodnji Venetiji [16] (it. *Venezia inferiore*) in je pripadal starodavnim Venetom [17]. Padre de Rubeis, za

njim pa Gravisi in tedanji zemljepisci, pa so hoteli prikazati, da je Oglej s Furlanijo pripadal Karnom, kar po Almerigottiju ne drži. Jadranski Veneti so bili naseljeni do reke Tilment (it. *Tagliamento*) oziroma do Piave [18].

Zemljevid 1. Ljudstva ob Jadranskem morju od 10. do 1. stoletja pr. n. št. [11].

Veneti so na vzhodu mejili na Histre. Oglej je bil še v času Langobardov in Gotov med Histri in Veneti, Karni pa so prebivali v notranjosti, severno od obojih. Dežela Karnov (*Carnorum hic regio*) je bila po Pliniju 12 milj od morja, kar je navajal tudi Pomponij [19], ko je trdil, da »Karni niso bili prvotni prebivalci tržaške kolonije in da morsko obrežje od Tilmenta do Rižane ni bilo nikoli naseljeno s Karni, temveč so bile te kolonije naseljene s Histri«. Po Apijanju [20] so bili Histri ilirski narod, po Herodotu [21] so bili tudi »Eneti« v Iliriji.

Gravisi je že na začetku svojega dela pisal, da je bila Istra del Italije, ki je bila odtrgana od svojega starodavnega sedeža in da je bila Furlanija pretvorjena v Istro. S tem je bil »tisti plemeniti del lepe Italije izgubljen in zamešan v mrakoben Ilirik«. Zato ni upošteval podatkov iz del in dokumentov kanonikov, papežev in cerkvenih zborov, ki so se nanašali na razširjenost cerkvenih dežel in se je namenil iskati Ilirik samo v zemljepisnih in zgodovinskih opisih [22].

Gravisi je v svoji razpravi dokazoval, da Furlanija ni bila nikoli del Ilirika in je, kot je navajal Almerigotti, hotel spremeniti dejstva, ki jih je navajal Strabon. Slednji je pisal, da

je bilo mesto Trst med Histri, Gravis pa ga je hotel prikazati med Karni. Strabon je uporabljal za prvi kraj ime *Tergeste* - »*Tergeste castellum est*«, ki je na istrski morski obali, za drugo pa *Tergesta*, ki je karnijska vas - »*vico carnico*« in je v predelu Karnijskih Alp blizu reke, ki teče tisoč stadijev v Donavo [23]. V poznejšem času so bili Histri razširjeni le do reke Timave, Trst pa je bil še vedno sredi istrskega ozemlja.

Za Gravisija je bila zato zelo sporna tudi Almerigottijeva trditev, da je bil Oglej z okolico vključen ne samo v Ilirik, ampak tudi v Histrijo [24]. Almerigotti je navajal Herodota, da je bil Oglej leta 218 pred našim štetjem tam, kjer se je končal Ilirik in da so ilirska ljudstva ločevala Italijo od Germanije [25]; navajal je tudi Strabona, ki je trdil, da je bil Oglej trg za ilirska ljudstva [26].

Almerigotti je nadalje dokazoval, da se je v času Rimljanov ime Histrija uporabljalo tudi za deželo, ki se je pozneje imenovala Furlanija. Oglej je bil zato v Iliriku. Navajal je, da je Pelagij II pisal oglejskemu patriarhu Eliji, ki ga je imenoval istrski škof; oglejska shizma se je imenovala istrska; Agaton je pod istrsko deželo vpisal oglejskega patriarha; patriarh Pavlin je pisal *Istria Occidentale* (zahodna Istra) za oglejski del z razliko od *Oriente* (vzhodna), ko je imenoval patriarha v Gradežu. Padre de Rubeis pa je napačno imenoval »*Austriae Esperiae*« namesto »*Istriae*« [27]. Almerigotti je navajal, da se je po širjenju rimskega imperija pokrajina Histrija izmenoma imenovala ilirska in italska [28], s tem pa se je postopoma izgubljalo ilirsko ime za celotno deželo. Za Furlanijo pa navaja, da se je nekdaj imenovala *Istria Esperia* z razliko od *Istria supra mare*.

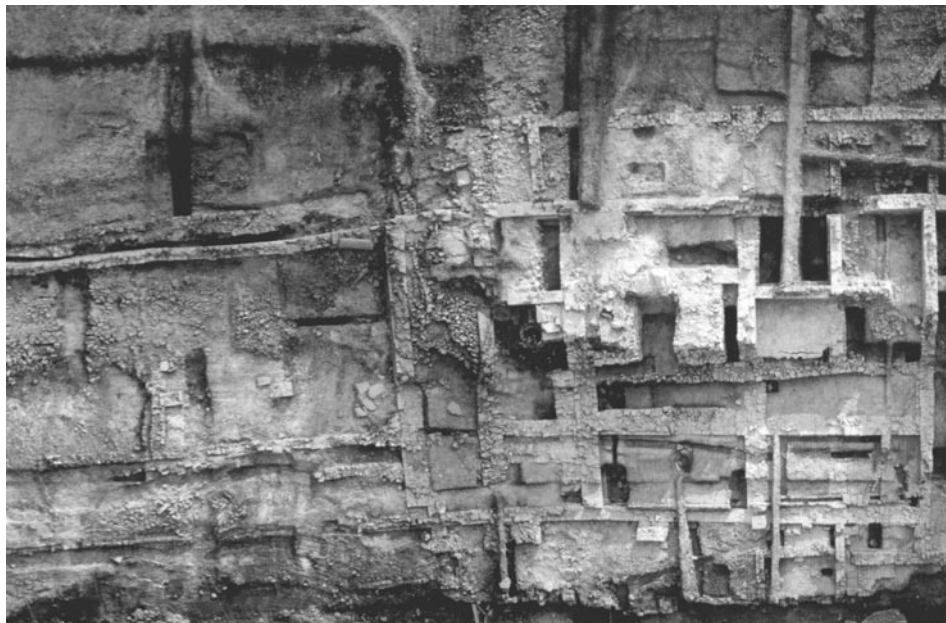
Gravis je nasprotoval Almerigottiju in je pisal [29], da je bilo »*Stalno in vsesplošno prepričanje, da je bila celotna Furlanija vedno v Italiji.*« Razširil je meje Venetije do reke Timave, torej je bila meja Histrije do Devina. Vsa dežela od Pada do Pulja je bila naseljena z Veneti in Histri, zato je nesporno, da je Venetija segala do Timave [30]. Timava je bila stara meja Italije preden je bila v njo vključena tudi Histrija, torej je bil Oglej znotraj Italije in znotraj Venetije [31]. Gravis je nasprotoval tudi Almerigottijevi trditvi, da so bili Veneti v Iliriku preden so se pridružili Rimljanom [32].

Ime Italija je bilo prvotno, do leta 270 pred našim štetjem, razširjeno samo v pokrajini Abruzzi do reke Rubikon, torej do vznožja Apeninov. Severno so živeli Galci in Veneti. Galci so iz rodovitnih polj med Padom in Alpami pregnali staroselce Etruščane (it. *Toschi*), ki so mejili na starodavni narod Venetov. Almerigotti je označil Venete za narod (it. *nazione Veneta*) in ne za ljudstvo (it. *popolo*), kakor je v slovenskem prevodu Polibija.

Veneti so bili prav tako kot Histri prvotno vključeni v Ilirik. Pozneje pa so se pridružili Rimljanom, prevzeli rimsko državljanstvo in ime Italije se je raztegnilo čez njihovo deželo [33]. Polibij [34] je pisal, da so se pridružili Rimljanom zaradi vse pogostejših keltskih napadov. »*Venete in Gonomanes pa so rimski poslanci pregovorili, da so se pridružili Rimljanom.*« Napadi Galačanov, ki so bili keltsko ljudstvo, ki se je naselilo v Mali Aziji, pa so prvotne prebivalce Italije prisilili, da niso več pomišljali, ali morajo služiti Rimljanom, čeprav se je vojna bila tudi oziroma predvsem za rimsko nadoblast.

Po pisanju Pietra Stancovicha [35] leta 1828 se je začela vojna med Histri in Rimljani zaradi nove rimske kolonije v Ogleju in se je nadaljevala z bitkami pri Timavi. S prvimi bojnimi pohodi proti Histrom so začeli Rimljani že leta 221 pred našim štetjem [36]. Leta

178 in 177 pred našim štetjem pa so se bili najbolj ostri boji, ko jih je vodil istrski kralj Epul. Poražen se je zatekel v utrdbo Vizače (it. *Castello di Nesazio*) na jugu Istre, Almerigotti pa jo je postavil na reko Rižano pri Kopru. Slika 1 prikazuje ostanke naselja pri Rižani, ki so ga odkrili leta 2003 [37].

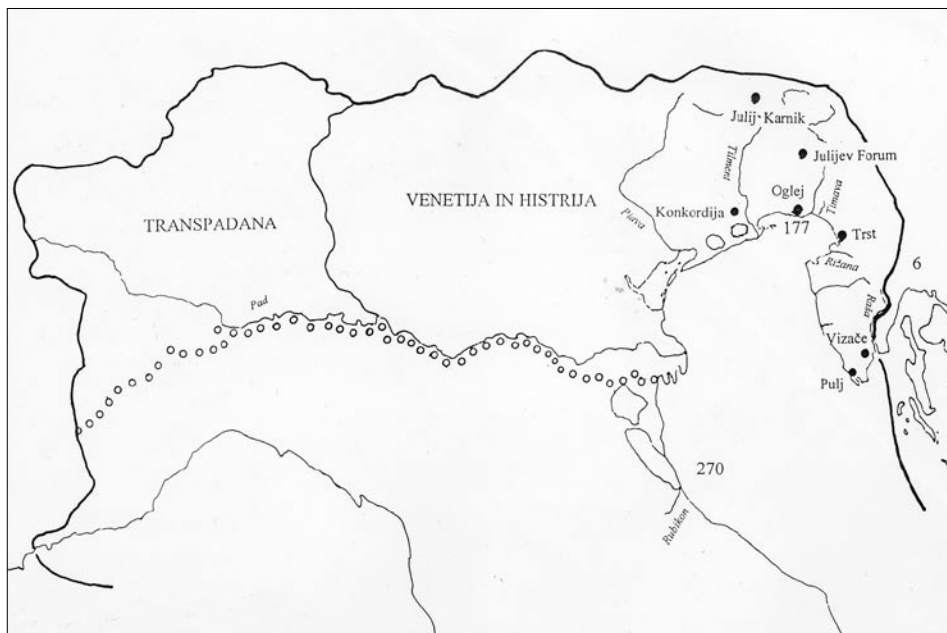
Slika 1. Arheološko najdišče Školarice pri Spodnjih Škofijah od 1. stoletja pr. n. št. do 5. stoletja [37].

Rimska vojska je preusmerila tok rečice, ki je tekla pod obzidjem in jim s tem odvzela pitno vodo. Histri so raje pobili svoje žene in otroke in se borili do smrti, kot da bi padli v rimsko suženjstvo. Kralj Epul se je z mečem pokončal sam, ko je videl propad svojega naroda. S tem se je končalo tudi istrsko kraljestvo ter njegov gmotni in kulturni razvoj [38]. Ta osvajanja prikazuje zemljevid 2.

Z izgubo kraljestva pa so se izgubljali tudi pisani viri in ljudsko izročilo, a ne povsem. Eno od njih pravi: »Do prihoda Rimljanov so tu živeli Kelti in Iliri. Kelti ob vodi v dolini, Iliri na vzpetinah. Iliri so živeli v kaštelirjih, to je bila skupina kažunov, obdana s trojnim obzidjem. Bilo je veliko kaštelirjev – gradišč tod okoli. Iliri in Kelti so živeli v sožitju, a vsak po svoje.

Oče je Jožeta kot otroka za roko peljal na Vrh in se ustavil na neki točki: Sin moj, tako kot je moj oče mene in kot so vsi naši predniki svoje otroke pripeljali do sem, tako sem storil tudi jaz. Vedi, tu je prag, tu so stala vrata v našo staro vas. Ljudsko ustno izročilo se je po atavističnem prenosu ohranilo dva tisoč let.» [40]

Almerigotti je navajal, da se je rimska Italija s prebivalstvom, ki je imelo rimsko državljanstvo (it. *cittadinanza romana*) raztezala do vznožja Alp in ni prekoračila Tilmenta oziroma Piave. Leta 92 pred našim štetjem so bili Julijeji (Cezarjevi) zakoni samo v latin-

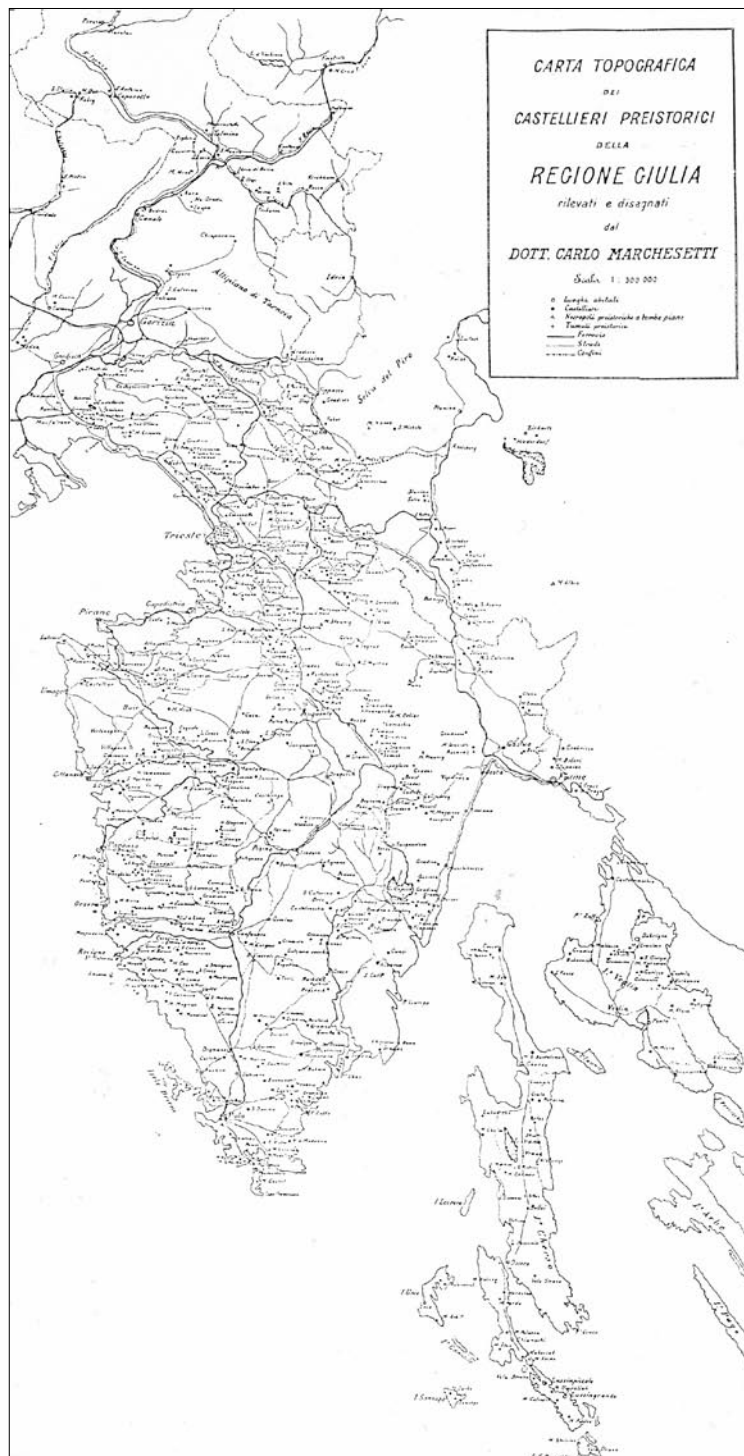

Zemljevid 2. Rimska osvajanja ob Jadranskem morju od leta 270 pr. n. št. do leta 6. Venetija in Histrija v Avgustovi dobi [39]. Meja na jugu ob reki Pad je označena s krogi.

skih kolonijah Oglej in Trst. Italsko ime pa se je namesto ilirskega razširilo do Rižane (lat. *Formio*). Cezar je od 58 do 54 pred našim štetjem upravljal Predalpsko Galijo in Ilirik, ki sta že bili rimski provinci. Od tu je napadal onstransko Galijo. To Galijo so imenovali Rimljani Galija onstran Alp - Čezalpska Galija (it. *Gallia transalpina*), z razliko Galije tostran Alp - Predalpske Galije (it. *Gallia cisalpina*). Leta 44 pred našim štetjem ob Cezarjevi smrti je segala Italija skoraj do Pistoie.

Upravno so nekdanje dežele Venetov, Histrov in Karnov v času cesarja Avgusta okoli leta 6 spadale neposredno pod Italijo kot deseta dežela Venetija in Histrija (lat. *Regio X Venezia et Histria*). Segala je od rek Pad in Adda, do Alp na severu in v Istri do Raše (lat. *Arsa*). Rimljani so nadaljevali z vojnimi osvajanjmi proti Japodom, Dalmatom in drugim ilirskim ljudstvom. K njihovem uspehu so baje pripomogla tudi nasprotja med samimi plesemi, ki so se že pred prihodom Rimljanov med seboj bojevala. Posamezna plemena naj bi celo klicala na pomoč Rimljane za poravnavo svojih medsebojnih računov, kar so Rimljani dobro izkoriščali za svoje cilje [41]. Kljub uporom, so Rimljani v dvesto let trajajočih vojnah Ilirik podjarmili. »Ko je propadlo ilirsko kraljestvo, so narodi postali člani Rima« [42] oziroma rimske zveze. Namesto prvotnega imena Ilirik so pokrajino ob morju južno in vzhodno od Istre preimenovali v Dalmacijo [43] in tudi s tem brisali zgodovinski spomin staroselcem. Zemljevid 3, ki ga je pripravil Marchesetti [44], kaže na gosto naseljenost v Istri pred prihodom Rimljanov.

Gravisi je prenašal ime, ki se je nanašalo na upravno ureditev rimskega imperija, na narodno ime in narodno ozemlje [45]: »Antična meja zemljepisne Italije je bila Raša in

*Zemljevid 3.
Razprostranjenost
naselij v Istri pred
začetkom našega
štetja [44]*

nikdar ni bil Ilirik razširjen čez to mejo, potem ko je bila Istra vključena v Italijo«. Navajal je Tacita, ki je pisal, da so z združitvijo posamezna ozemlja in celi narodi prevzeli tudi ime Rimljani [46]. Prvotne rimske utrdbe in vojaške postojanke so se razvijale v mesta in s tem širile svoj vpliv na okoliško ozemlje, ki je bilo naseljeno s staroselci. V italijanščini državljanstvo ne izhaja kot v slovenščini iz besede država ampak iz besede mesto it. *città* – *cittadinanza*, kar bi bil dobesedni prevod meščanstvo ali meščanska pravica. Za Kara, o katerem je pisal Almerigotti, da je bil po izvoru Ilir, pa je Gravisi trdil, da njegovi predniki nikakor niso mogli biti po izvoru Iliri, »ker so potem, ko so bili vpisani v enem od rimskih mest, dobili pravico rimskega državljanstva in so tako po izvoru Iliri postali Italijani... Če so bili Oglejci, so postali Italiki, ker so bili državljani oziroma meščani enega od italijanskih mest.«

Gravisi se je skliceval torej na čas po rimski zasedbi in čas za cesarja Avgusta po našem štetju ter na državno ureditev, ki je bila tedaj v rimskem cesarstvu. Avgust je imperij razdelil na dve kategoriji: *senatorske province*, ki jih je upravljal senat in kjer je vladal mir – v to kategorija je spadala Italija, ki je bila razdeljena na enajst provinc (mednje sta spadali že Venetija in Histrija) in na *cesarske province*, ki so bile pod vojaškim nadzorom rimskih legij. V slednjo skupino so spadale pokrajine Norik, Zgornja Panonija, Spodnja Panonija, Dalmacija, Zgornja Mezija.

Po razpadu rimskega cesarstva je sledilo več vojaških vpadov in selitev različnih ljudstev, ki so jih povzročile po najnovejših odkritjih tudi podnebne spremembe okoli leta 535, ko je izbruhnil ognjenik Krakatau in je zavladata dolgotrajna zima. Po Almerigottiju so Veneti bežali pred barbari na otoke med Padom in Tržaškim zalivom in z njimi je šlo tudi ime Venetija (it. *Venezia*). V Beneški zgodovini [47] je opisoval Giovanni Diacono dogodke do leta 1008 in navajal, da sta bili dve Venetiji. Prva se je v starih časih raztezala od meja Panonije do reke Adde in njeno glavno mesto je bil Oglej. Druga je nastala na otokih, kamor so pribežali prebivalci iz prve Venetije. Veneti, ki so bežali iz ozemlja, ki je bilo pod Langobardi, na otoke, so bili »*Venetici*« [48]. V uvodu je urednik [49] napisal, da je delo poimenoval »*Istoria Veneticorum*« in ne *Chronicon Venetum* ali *Cronaca veneziana*, ker so se v tem delu Benečani vedno označevali za Benečane in nikoli za Venete: »*Veneziani sono sempre definiti Venetici e mai Veneti*«.

Sabellico je pisal v Beneški zgodovini [50], da so ustanovili Benetke leta 422, potem ko je Atila napadel deželo. Prebivalci so izvirali od »*Veneti Galli*« (keltskih Venetov), ki so tedaj prebivali ob Atlantskem oceanu. Starodavni »*Heneti*« (Veneti) pa so prišli iz Paflagonije v Mali Aziji iz gradu Cronna. Del pa je izviral iz skupine, ki je z Antenorjem prišla iz Troje. Slednji so naselili odmočje Padove in iz Padove so prišli na otoke, njihovo središče je bilo pri Rialtu. V rimskih kolonijah Ogleju so prebivali Latinci, v Konkordiji pa Rimljani, ki so se mešali z Veneti. Stancovich pa je pisal, da je šlo tudi iz Istre triintrideset prvotnih rodovin, ki so bile med ustanoviteljicami Benetk.

Vprašanje se postavlja, kaj je bilo z ljudstvi, njihovim jezikom in kulturo, potem ko so jih podjarmili Rimljani. Županič, ki je raziskoval staroselce na Balkanu, je pisal, da so staroselci ostali tudi po prihodu zavojevalcev, popolna iztrebljenja pa naj bi bila redka [51]. Rim je svoje nasprotnike deloma pobil, deloma spremenil v sužnje, delu pa dal državljske

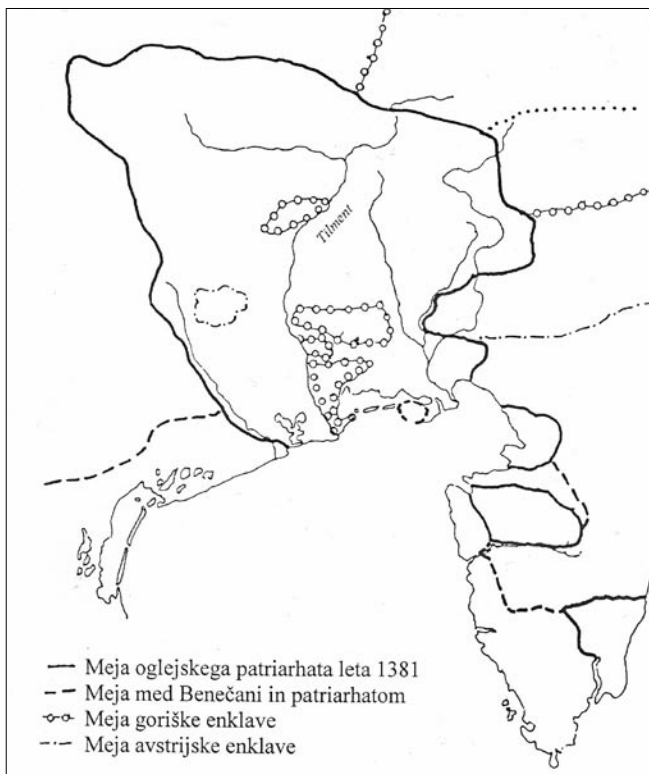
oziroma mestne pravice. Samo v vojni med Rimljani in Histri leta 178-177 pred našim štetjem so po ocenah Livija Rimljani pobili 12.000 ljudi, nad 5.500 pa odpeljali v suženjstvo [52]. S širjenjem imperija pa so tudi premaganci dobili možnost za politično napredovanje in so tako poznani tudi Iliri, ki so vladali cesarstvu.

S širjenjem rimskega imperija je latinščina postala državni jezik, podjarmljena ljudstva pa so postopoma prevzemala tuj jezik. Brez lastne države in brez državnega jezika je bil jezik staroselcev odmaknjen najprej v družinski krog, potem pa se je izgubil, če se niso ohranili pisani viri. Sergi je še v začetku 20. stoletja ugotovil, da narečja v severni Italiji ob jadranskem delu vsebujejo ilirski substrat, ki sega celo do juga polotoka [53]. Navajal je slovanski izvir za staroselce, za katere se je po rimskem poimenovanju uporabljalo ime ilirski [54]. Koprski škof Naldini [55] je leta 1710 pisal za jezik v Istri »*qua Sclava seu Illirica*«. Ime ilirski v pomenu slovanski pa se je ohranjal vse do 19. stoletja za ozemlje na zahodnem delu jadranskega morja.

Gravisi, ki je pisal uradno zgodovino, v svoji razpravi ni upošteval, katera ljudstva in narodi so živela na tem ozemlju pred in po našem štetju. Po podatkih iz razprave, ki je ohranjena v njegovem arhivu, so prebivali v 4. stoletju v Venetiji Istri, Japodi, Karni, Cenomani in del Retijcev. Poudaril pa je tudi, da ne bo upošteval cerkvene ureditve in cerkvenih virov, čeprav jo je poznal. V Gravisijevem fondu je namreč razprava o obsegu oglejskega patriarhata. Po Konstatinovi delitvi v 4. stoletju je bila Italija razdeljena na 17 provinc. Severna Italija je imela sedem škofij in rimski del v južni Italiji deset. Sedež patriarhata je bil Oglej. Pod Oglejski patriarhat je spadala za časa metropolita Ambroža tudi Verona in ne pod Milan, kamor je spadala pozneje [56]. Patriarhat je segal od Gardskega jezera do Trojan in Stične. Imel je 12 škofijskih sedežev [57]. Ko je imel največji obseg, pa je spadalo pod Oglej 17 škofij, pod Gradež pa še 6 sufraganskih [58]. Obsegal je del Koroške in Štajerske, Kranjsko, Istro in skoraj vso pokrajino Veneto, Trentino in škofijo Como, vključno z Verono.

Oglejski patriarhat ali država Oglejskega patriarha pa so imenovali tudi posvetno oblast. Nastajala je po zatonu langobardskega kraljestva leta 774, od leta 1077 pa je bila grofija s pravicami vojvodstva. Prvotno je obsegala Furlanijo, Istro in Kranjsko in »*je najbolj razločno obstajala med leti 1077 in 1420*« [59]. Oglejski patriarhat so imenovali v 9. stoletju tudi Furlanski patriarhat po rimskem Julijevem Forumu (danes je to Čedad). Pozneje so ga imenovali Domovina (dobesedno očetnjava) Furlanija (it. *Patria Friuli*), zatem samo Furlanija (it. *Friuli*). Njegovo ozemlje prikazuje zemljevid 4.

Furlanija je bilo torej novo ime za deželo na mejnem ozemlju med Veneti in Histri po širitvi rimskega vpliva na vzhod. Ime je dobila po rimskem cesarju Juliju Cezarju, ki je to ozemlje osvojil. Rimljani so po njem preimenovali tudi Venetske Alpe v Julijske. Luca di Linda je pisal o Rimljanih: »*Romani Antichi: Erano li Romani per natura atti alla guerra. Nel principio loro poco stimarono le lettere insino a tanto c' hauessero fatto grande quell'impero, che allora li più gradni & ricchi attessero alli studij, ne prima si applicarono all'armi, che hauessero fatto profitto riguardeuole nelle scienze*« (»*Rimljani so bili po naravi privrženi vojskovanjem, zato so ustvarili tako velik imperij, učenju pa so bili malo naklonjeni*«) [61].

Zemljevid 4. Ozemlje Oglejskega patriarhata leta 1381, pozneje dežela Furlanija [60].

Sklep

Sestavek obravnava vprašanje staroselcev in prišlekov na severnem Jadranu skozi polemiko dveh Koprčanov iz 18. stoletja. Almerigottijeva razprava je zgodovinski in etnološki opis staroselcev - Venetov in Histrov, ki so živeli na severnem Jadranu. Njihovi nasledniki še danes živijo tu. Ostanke njihove prvotne kulture - prežitki - so še sedaj ohranjeni v gmotni, družbeni in duhovni kulturi.

Almerigotti je pri svojih opisih uporabljal antične vire in cerkveno zgodovino. Jasno je ločil splošna imena za vladavine in upravne enote od posebnih imen za narode. Za ohranitev zgodovinskega spomina je pomembno poznavanje povezave s predniki in njihovo zgodovino. To pa pomeni tudi poznavanje imena za narodno skupnost in njeno ozemeljsko razširjenost, kar pomeni tudi poznavanje etnologije, še posebej etnogeneze.

Gravisijeva razprava je odgovor na Almerigottijeve trditve. V svoji razpravi je navajal vire in dela, ki pišejo o rimski nadvladi in poznejših italijanskih vplivih. Pisal je predvsem o zgodovinskih podatkih, to pomeni o državni ureditvi in državni upravi ter o zemljepisnih imenih območij. S tujo oblastjo je prevladal najprej latinski potem pa italijanski uradni jezik na tem prostoru. Gravisi je pisal »uradno« zgodovino, ki so jo pisali zmagovalci in nosilci državne oblasti, tujci na zasedenem ozemlju.

Na slovenskem ozemlju je skozi pisanje zgodovinskih del prevladovalo nasprotje med mestom in podeželjem - skupnostjo in družbo, staroselci in prišleki. Najprej so tujci postavili vojaška oporišča, nato naselili mesta, trge in gradove. Tako so nastali tujejezični otoki sredi prej enotnega narodnega ozemlja, ki ga je naseljevalo kmečko prebivalstvo. Za ta pojav se uporablja izraz leopardova koža. Podeželje je ohranjalo jezik staroselcev, če ne v celoti, pa v posameznih besedah in za prvotne kulturne sestavine.

Drugi način izgube samostojnosti je bilo priključevanje celih pokrajin, nasilno ali prostovoljno. Meje Venetov in Histrov so se tako spreminjale. Z vsako novo pokrajino, se je zmanjšal del prvotne dežele in del narodnega telesa. S krčenjem ozemlja se je izgubljal tudi spomin na obseg dežele in pripadnost. Namesto imena za narodno celokupnost so se v tuji državi poudarjali pokrajinska pripadnost in imena državnih institucij. Pripadnost *istrijanstvu* je še danes pojem, ki hoče zamegliti narodno pripadnost v Istri. Nasprotje, ki se je kazalo med dvema avtorjema v 18. stoletju, kaže tako na različna izhodišča, na katerih sta pisana teksta in na različna družbena položaja avtorjev. Tako sta nastajali in nastajata tudi dve zgodovini: narodna in državna. Eno so pisali nosilci narodnega spomina, drugo nosilci oblasti in državnih institucij.

Viri in opombe

1. F Almerigotti Giustipolitano, Della estensione dell'antico Illirico ovvero della Dalmazia, e della primitiva situazione de Popoli Istri, e Veneti. Prima parte del Ragionamento. Parte seconda. S. Occhi, Venezia **1774-1775**.
2. SI-PAK - 299. Gravisi, a. e. 79: G Gravisi, Dell' illirico forogiuliese : esame critico diretto all'illustre Accademia della magnifica città di Udine. Fratelli Gallici, Udine **1789**
3. Gravisi, str. III - IV
4. Gravisi, str. IV - V
5. P Stancovich, Biografia degli uomini distinti dell'Istria. II. Gio. Marenich, Trieste **1829**, 412-418
6. I Flego, Girolamo Gravisi. Edizione comunità italiana, Capodistria **1998**, 95
7. Stancovich, 324-325
8. L Sitran Rea, Studenti istriani all'Università di Padova nella prima metà del Settecento. Acta Histriae **1997**, 5, str. 176
9. Polibios, Obča zgodovina. Državna založba Slovenije, Ljubljana **1964**, str. 88
10. Almerigotti, I, 41-44
11. The Times Atlas evropske zgodovine. Slovenska knjiga, Ljubljana **1995**; M Pallottino, Etruscologia. Editore Ulrico Hoepli, Milano **1968**
12. Iordanes, Getica. Roma **1986**, str. 43
13. S Rutar, Kako važnost ima »Jordanis« za slovensko zgodovinpisje. Letopis Matice slovenske, Ljubljana **1880**, str. 86
14. Rutar, str. 93
15. Iordanes, str. 60
16. Starodavno deželo Venetov bom poimenovala Venetija, z razliko od lat. Venetia ali it. Venezia in sedanje Benečije oziroma Beneške Slovenije
17. Almerigotti, II, str. 12
18. Almerigotti, II, str. 15
19. Almerigotti, II, 19-20

20. Appianus – Alexandrinus, De Bellis civilibus Romanorum cum libro perquam elle quantiqui Illirus et altero qui Celtias inscribitur. Bernardini de Vitalibus, Venetii **1526**, str. 443; Almerigotti, I, str. 42
21. Herodot, Zgodbe. Slovenska matica, Ljubljana **2003**, I 196, str. 137
22. Gravisi, 2-3
23. Almerigotti, II, 27-28
24. Gravisi, str. III
25. Almerigotti, II, 32
26. Almerigotti, II, 41-45, 79
27. Almerigotti, II, 81-82
28. Almerigotti, I, str. 10
29. Gravisi, str. 2
30. Gravisi, str. 7
31. Gravisi, str. 12
32. Gravisi, str. 13
33. Almerigotti, I, str. 37, 45
34. Polibios, str. 92
35. P Stancovich, Biografia degli uomini distinti dell'Istria. I. Gio. Marenich, Trieste **1828**, str. 63-64
36. A Stipčević. Iliri. Školjska knjiga, Zagreb **1974**, 62.
37. In Situ : Arheološka odkritja na trasi AC Klanec-Ankaran. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Piran, Razglednica z razstave 20. 11. **2003** v Kopru
38. Stipčević, str. 63
39. J Šavli, Veneti naši davni predniki? Dunaj/Wien, **1985**; Leksikon : Antika, Cankarjeva založba, Ljubljana **1998**; Veliki atlas svetovne zgodovine. DZS Ljubljana **1999**
40. Pred kratkim sem izvedela, da je spomin na izvor staroselcev ostal do danes. Navajam zapis iz pripovedovanja istrskega kiparja Jožeta Pohlana iz Hrastovelj, ki ga je zapisala Nada Kozina iz Portoroža in sem ga dobila februarja 2005. Prim: M Tomšič, Sprehodi z Jožetom Pohlenom. Primorska srečanja, **2001**, 25(238), 98-101
41. Stipčević, str. 64
42. Gravisi, str. 47
43. Almerigotti, I, str. 36
44. C Marchesetti, I Castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia. Edizione »Italo Svevo«, Trieste **1981**. (Faksimile dela, ki ga je izdal Museo civico di storia naturale, Trieste, **1903**).
45. Gravisi, str. 73
46. Gravisi, 36-37
47. Iohannes Diaconus, Istoria Veneticorum. Zanichelli Editore, Bologna **1999**, 49
48. Diaconus, str. 53
49. L A Berto, Introduzione. V: Iohannes Diaconus. Istoria Veneticorum, Zanichelli Editore, Bologna **1999**, 25
50. M A Sabellico, Dell' Historia Vinitiana. Giovanni de Rossi, Venegia **1558**, 5-7
51. N Županič, Tragom za Pelazgima. V: Posebni otisak iz »Narodne starine«, Zagreb **1922**, 11
52. R Bratož, Primeri množične smrti na današnjem Slovenskem ozemlju v antični dobi. V: Množične smrti na Slovenskem. Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana **1999**, 46-47
53. G Sergi, Gli Aarii in Europa e in Asia. Studio etnografico. Torino **1903**, 41
54. Sergi, str. 40
55. Nadškofijski arhiv v Vidnu. ACAU. Fondo a parte imperii. Diocesi di Capodistria (Koper). Dokument leta **1710**, ki ga je pisal Pavel Naldini
56. SI-PAK - 299. Gravisi, a. e. 2/II

57. R Bratož, Vpliv oglejske cerkve na vzhodno alpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja. Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Inštitut za zgodovino cerkve pri Teološki fakulteti, Ljubljana **1999**, 6
58. P Sella, G Vale, Venetiae-Histria-Dalmatia. Biblioteca apostolica Vaticana, **1941**, str. VII
59. R Härtel, Diplomatar Oglejskega patriarhata. Zgodovinski časopis. Ljubljana **1993**, 47(3), 398
60. P S Leicht, Il parlamento friulano. Provincia di Udine, Udine **1999**. Starejša izdaja Il Parlamento friulano. I-II. Zanichelli, Bologna **1917 in 1925**
61. L di Linda, Le descrittioni universali et particolari del mondo & delle republiche. Per Combi & La Nou, Venetia **1660**, 112

Povzetek

Vprašanje poselitve, staroselcev in prišlekov, izvira naroda in narodne pripadnosti se je v etnoloških in zgodovinskih delih o Istri začelo ponovno pojavljati v drugi polovici 18. stoletja. Pisce so zanimale značilnosti narodov in razlike med njimi. Posebna pozornost pa je bila namenjena vprašanju mej.

Ugledna koprška meščana grof Francesco Almerigotti in markiz Girolamo Gravisi sta v polemiki v drugi polovici 18. stoletja razpravljala o razširjenosti držav in ljudstev, ki so živela na severnem Jadranu v starem veku. Almerigotti je leta 1775 pisal v delu *Della estensione dell'antico Illirico ovvero della Dalmazia, e della primitiva situazione de Popoli Istri, e Veneti* (O razširjenosti antičnega Ilirika oziroma Dalmacije in prvotni razširjenosti ljudstev Histrov in Venetov) s podrobnimi navedbami antičnih piscev. Gravisi pa je v delu *Dell' Illirico forogiuliese* (1789) dokazoval, da Furlanija ni bila nikoli del Ilirika.

Almerigottijeva razprava je zgodovinski in etnološki opis staroselcev - Venetov in Histrov, ki so živeli na severnem Jadranu. Njihovi nasledniki še danes živijo tu. Ostanke njihove prvotne kulture - prežitki - so še sedaj ohranjeni v gmotni, družbeni in duhovni kulturi.

Almerigotti je pri svojih opisih uporabljal antične vire in cerkveno zgodovino. Jasno je ločil splošna imena za vladavine in upravne enote od posebnih imen za narode. Za ohranitev zgodovinskega spomina je pomembno poznavanje povezave s predniki in njihovo zgodovino. To pa pomeni tudi poznavanje imena za narodno skupnost in njeno ozemeljsko razširjenost, kar pomeni tudi poznavanje etnologije, še posebej etnogeneze.

Gravisijeva razprava je odgovor na Almerigottijeve trditve. V svoji razpravi je navajal vire in dela, ki pišejo o rimski nadvladi in poznejših italijanskih vplivih. Pisal je predvsem o zgodovinskih podatkih, to pomeni o državni ureditvi in državni upravi ter o zemljepisnih imenih območij. S tujo oblastjo je prevladal najprej latinski potem pa italijanski uradni jezik na tem prostoru. Gravisi je pisal »uradno«² zgodovino, ki so jo pisali zmagovalci in nosilci državne oblasti, tujci na zasedenem ozemlju.

Tako sta nastajali in nastajata tudi dve zgodovini: narodna in državna. Eno so pisali nosilci narodnega spomina, drugo nosilci oblasti in državnih institucij.